

ІНСТРУМЕНТАРІЙ ВИЯВЛЕННЯ КРИЗОВИХ ЯВИЩ НА ТОРГОВЕЛЬНОМУ ПІДПРИЄМСТВІ

У статті досліджуються проблеми виявлення кризових явищ на торговельному підприємстві, розглядається один із способів визначення та прогнозування рівня ризикозахисності, що дозволяє менеджерам приймати обґрунтовані управлінські рішення та виявляти ділянки де виникли загрози. Автором пропонується здійснити інтеграцію оцінок впливу ситуацій ризику на виконання всіх бізнес-процесів конкретного торговельного підприємства, що дасть можливість визначення рівня ризикозахисності ТП у цілому. Аналіз проводиться за чотирма базовими напрямками впливу ситуацій ризику: фінансовою стійкістю, ліквідністю, рентабельністю, оборотністю.

Ключові слова: торговельне підприємство, ризик, кризові явища, рівень ризикозахисності, інтегральна оцінка, прогнозування, трендова модель.

I. Artyshchuk

TOOLKIT OF CRISIS IDENTIFICATION AT COMMERCIAL ENTERPRISE

The article deals with the problems of crisis identification at commercial enterprise. The author considers one of the main ways of identifying and predicting the level of protectability risk that allows managers to make reasonable management decisions and identify the areas where the threats arose.

Keywords: commercial enterprise, risk, crisis, level of protectability risk, integrated assessment, forecasting, trend model.

Вступ. Підвищення ефективності діяльності торговельних підприємств (ТП) в умовах вітчизняного ринку потребує зміни парадигми управління ризиками. Від розрахунків часткових ризиків ТП переходять до управління інтегральним, глобальним ризиком, який враховує всі фактори ризику, що впливають на ефективність фінансово-господарської діяльності підприємства. В цьому контексті слід особливо підкреслити недосконалість системи оцінки ризиків за умов сучасної фінансово-економічної кризи на всіх рівнях фінансової архітектури: від світового – до підприємницько-особистісного. Застосування існуючих моделей оцінки ризиків, які ґрунтуються на досвіді використання минулих років, уже припинило бути критерієм безпечності господарської діяльності. Для вироблення нових інструментів і механізмів управління ризиками потрібно сформулювати не тільки нові концептуальні положення управління ризиками, а й спроектувати системні основи управління ними [4, 5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми управління та впливу ризиків на діяльність підприємств розглядаються в роботах іноземних вчених: І. Ансоффа, Д. Канемана, Г. Марковіца, Р. Уінтера, Дж. Форестера, С. Хьюса, В. Шарпа, Й. Шумпетера та ін. Теоретичні та методичні розробки проблем удосконалення механізмів управління ТП і ризиком викладені в роботах українських вчених: А. Амоші, В. Андрійчука, В. Апопія, В. Вітлінського [3], І. Івченко [6], С. Клименко, А. Мазаракі,

В. Мартиненка, А. Матвійчука [7], О. Оліфірова [8], Л. Фролової [9], О. Ястремського та ін.

Відаючи належне науковій і практичній значущості праць зазначених учених, необхідно підкреслити, що у вітчизняній літературі та практиці господарювання торговельних підприємств дотепер належно не висвітлено питання можливого впливу ризиків на результати їх діяльності, забезпечення ризикозахисності та прогнозування її рівня, тоді як важливість цієї проблеми зростає, і на практиці існує велика потреба в таких наукових дослідженнях.

Постановка завдання. Сучасна фінансова криза виявила, що потенціал життєздатності (як інтегрований рівень ризикозахисності (РЗ) торговельного підприємства) є недостатній, щоб протистояти ризиковим подіям [1]. При цьому дуже важливим стає не тільки створення певного запасу міцності у вигляді резервів під ризики, а й вміння керівників і власників швидко передбачати загрози, пристосувати торговельне підприємство до змін у ринковому середовищі та проводити рішучі зміни у його бізнесі, процедурах, політиці, що потребує системного механізму управлінського втручання. Тому особливо актуальним є застосування практичних методів виявлення та врахування впливу негативних чинників на підприємство. Одним із них є використання методу розрахунку та прогнозування інтегрального рівня ризикозахисності [2].

Мета статті – розглянути один зі способів визначення та прогнозування рівня ризикозахисності

торговельного підприємства, що дозволяє менеджерам приймати обґрунтовані управлінські рішення та виявляти ділянки, де виникли кризові явища.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах ринкової економіки ризик – ключовий елемент підприємництва, тому економічна діяльність в умовах ринкових відносин, жорсткість конкурентної боротьби, політична та економічна нестабільність зумовлюють надзвичайну актуальність проблеми ідентифікації, оцінки та управління ризиками, актуалізує питання виявлення та прогнозування кризових явищ на підприємстві, зокрема, торговельному. Інтеграція оцінок ризиків виконання всіх бізнес-процесів конкретного торговельного підприємства дає можливість визначення рівня ризикозахисності ТП у цілому [3]. Загальну оцінку ризикозахисності ТП проведемо на основі інтегрованої моделі, яка представлена певною послідовністю етапів (рис. 1), зміст кожного з яких розкривається нижче.

Етап 1. Аналіз динаміки розрахованих інтегральних показників діяльності ТП за чотирма базовими напрямками впливу ситуацій ризику: фінансовою стійкістю (I_1), ліквідністю (I_2), рентабельністю (I_3), оборотністю (I_4). При цьому визначаються і ранжуються найбільш проблемні бізнес-процеси конкретного ТП.

Етап 2. Проводиться аналіз і визначається інтегральний рівень ризикозахисності ТП від стану кожної фінансової компоненти.

Проведений поетапний розрахунок інтегрального рівня ризикозахисності дає можливість оцінити значення РЗ як різних бізнес-процесів ТП, так і підприємства в цілому [8]. Так, зокрема, на першому етапі розраховується інтегральна оцінка для окремих груп фінансових коефіцієнтів. Для фінансових коефіцієнтів кожної групи розраховано відповідну інтегральну оцінку, яку можна вважати інтегральним показником нижчого рівня.

Оцінка окремих груп фінансових складових здійснюється за формулою [2]:

$$I_j = \sum_{i=1}^{n_j} Cij Kij, \quad (1)$$

де I_j – інтегральна оцінка j -ої групи фінансових складових; n_j – кількість фінансових коефіцієнтів у групі j ; Cij – коефіцієнт вагомості i показника в групі j ; Kij – фінансовий коефіцієнт i групи j ; j – номер групи фінансових складових.

Отримані значення мають важливу економічну інтерпретацію і можуть бути використані в подальших дослідженнях, тобто для розрахунку зведеного показника рівня ризикозахисності.

Оцінювання інтегрального показника рівня ризикозахисності ТП базується на об'єднанні інтегральних оцінок фінансових коефіцієнтів з відповідними вагами. Коефіцієнти вагомості інтегральних оцінок фінансових складових визначено експертним способом [9].

На другому етапі отримані інтегральні оцінки фінансових складових використовуються для інтегрального оцінювання рівня ризикозахисності [2]:

$$I_{inhm} = \sum_{i=1}^4 Wj Ij, \quad (2)$$

де j – номер групи фінансової складової; I_j – значення інтегральної оцінки фінансової складової; Wj – вагомість інтегральної оцінки.

Розрахунок інтегральних оцінок здійснюється на основі показників, що містяться в інформаційній базі ТП. На основі показників фінансово-господарської діяльності здійснено оцінювання фінансових складових по трьох торговельних мережах за 2010-2013 роки та розраховано інтегральний рівень ризикозахисності кожної з них (табл. 1).

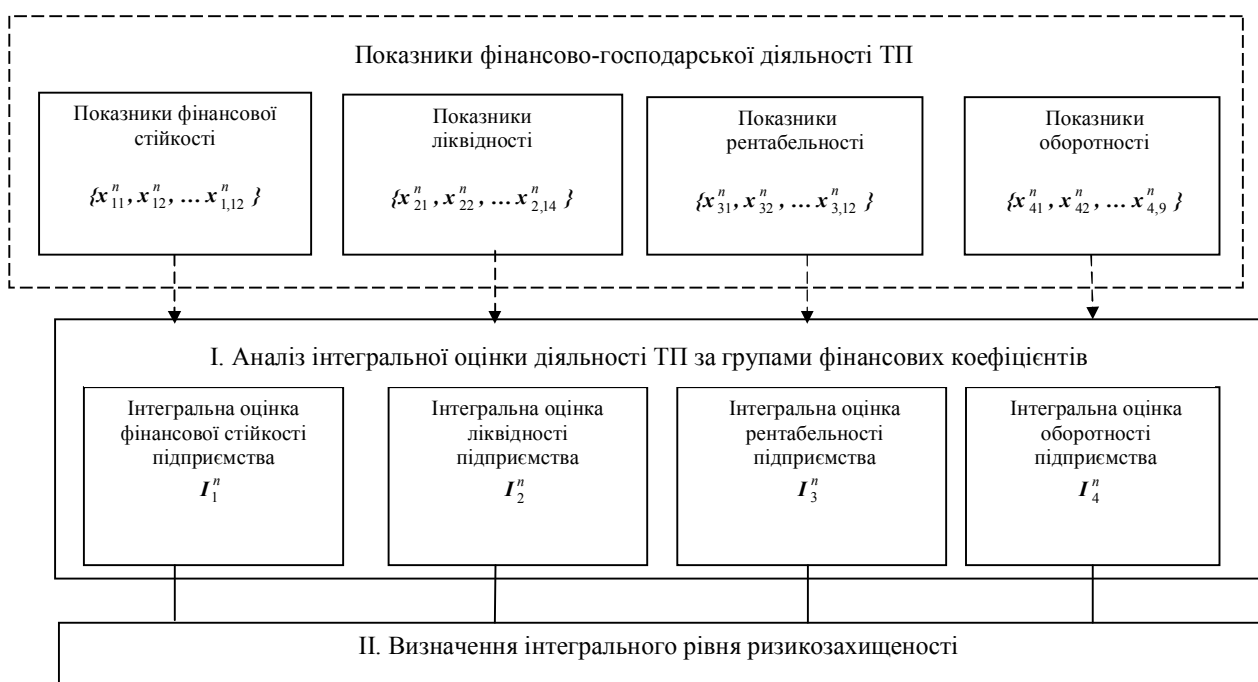

Рис. 1. Модель визначення інтегрального рівня ризикозахисності ТП [2]

Результати інтегрального оцінювання ризикозахисності торговельних мереж за 2010-2013 рр.

Торго- вельні мережі	Роки							
	2010		2011		2012		2013	
	Оцінка фінансових складових	Інтегральний рівень ризико- захисності	Оцінка фінансових складових	Інтегральний рівень ризико- захисності	Оцінка фінансових складових	Інтегральний рівень ризико- захисності	Оцінка фінансових складових	Інтегральний рівень ризико- захисності
Рукавичка	I ₁ =0,689	0,610	I ₁ =0,616	0,640	I ₁ =0,616	0,650	I ₁ =0,624	0,605
	I ₂ =0,592		I ₂ =0,669		I ₂ =0,769		I ₂ =0,649	
	I ₃ =0,491		I ₃ =0,698		I ₃ =0,601		I ₃ =0,511	
	I ₄ =0,590		I ₄ =0,578		I ₄ =0,576		I ₄ =0,604	
Вопак	I ₁ =0,715	0,636	I ₁ =0,7178	0,639	I ₁ =0,718	0,633	I ₁ =0,696	0,615
	I ₂ =0,580		I ₂ =0,628		I ₂ =0,625		I ₂ =0,633	
	I ₃ =0,549		I ₃ =0,506		I ₃ =0,493		I ₃ =0,460	
	I ₄ =0,632		I ₄ =0,630		I ₄ =0,605		I ₄ =0,579	
Сільпо	I ₁ =0,584	0,592	I ₁ =0,579	0,585	I ₁ =0,586	0,632	I ₁ =0,621	0,613
	I ₂ =0,587		I ₂ =0,628		I ₂ =0,630		I ₂ =0,681	
	I ₃ =0,597		I ₃ =0,473		I ₃ =0,637		I ₃ =0,535	
	I ₄ =0,615		I ₄ =0,676		I ₄ =0,751		I ₄ =0,580	

Джерело: Розраховано автором [2].

Таблиця 2

Шкала інтервалів оцінки інтегрального рівня ризикозахисності

Значення інтегрального показника	0,1-0,35	0,36-0,70	0,71-1,0
Рівень ризикозахисності	низький	задовільний	високий

Джерело: Розраховано автором на основі обстеження ТП [2].

Доцільно, відповідно до розрахованого інтегрального показника, виділити три рівні ризикозахисності (табл. 2). Запропонована шкала інтервалів дозволить приймати рішення щодо впливу ризиків на процеси фінансово-господарської діяльності ТП.

На основі даних табл. 2 можна стверджувати, що досліджувані торговельні підприємства “Рукавичка”, “Сільпо” та “Вопак” входять у групу із задовільним рівнем ризикозахисності, що наближається до високого.

Викладений автором підхід дозволить менеджменту ТП своєчасно й адекватно реагувати на виникнення ризиків та кризових явищ, уникати негативних фінансових наслідків та знизити ймовірність втрати рівноважного ефективного функціонування внаслідок настання ситуацій ризику.

Отримані результати дають змогу менеджеру (ОПР) прослідкувати вплив зазначених показників на зміну рівня ризикозахисності ТП, залежність впливу факторів на результуючий показник протягом досліджуваного періоду та прийняти оптимальне управлінське рішення.

Таким чином, побудована в межах проведеного дослідження модель залежності показників діяльності та комплексна інтегральна оцінка фінансово-господарського стану трьох вищезазначених ТМ доз-

воляє визначити інтегральний рівень їх ризикозахисності на основі прогнозування базових параметрів їх фінансового стану.

Отримані значення інтегрального рівня РЗ ТП можуть бути використані не тільки для аналізу стану РЗ, а й для прогнозування на майбутні періоди. Для реалізації цілей прогнозування були побудовані відповідні трендові моделі (табл. 3-6), графічна ілюстрація яких зображена на рис. 2-4. Трендові моделі описують динаміку зміни інтегрального показника рівня РЗ протягом досліджуваного періоду, тобто за 2010-2013 роки. За умови адекватності побудованих моделей можуть бути використані для розрахунку прогнозного рівня РЗ ТП протягом 2014-2015 років.

Розрахуємо прогноз рівня ризикозахисності на 2014-2015 роки по торговельній мережі “Рукавичка”. Результати представлені в табл. 4:

Таблиця 4
Прогнозування інтегрального рівня ризикозахисності торговельної мережі “Рукавичка” на 2014-2015 рр.

Роки	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Рівень ризикозахисності	0,61	0,64	0,65	0,605	0,5322	0,4197

Джерело: Розраховано автором [1, 2, 6].

Розрахуємо прогноз рівня ризикозахисності на 2014-2015 роки по торговельній мережі “Вопак”. Результати представлені в табл. 5:

Таблиця 5
Прогнозування інтегрального рівня ризикозахисності торговельної мережі “Вопак” на 2014-2015 рр. *

Роки	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Рівень ризикозахисності	0,636	0,639	0,633	0,615	0,5857	0,5467

Джерело: Розраховано автором [1, 2, 6].

Таблиця 3

Прогнозування інтегрального рівня ризикозахисності торговельних мереж на 2014 р.

№ з/п	Назва ТМ	Трендова модель	F-Фішера
1	«Рукавичка»	$y = -0,0187x^2 + 0,0932x + 0,5337$	$R^2 = 0,9583$
2	«Вопак»	$y = -0,0053x^2 + 0,0193x + 0,6217$	$R^2 = 0,9987$
3	«Сільпо»	$y = -0,02x^3 + 0,147x^2 - 0,308x + 0,773$	$R^2 = 1$

Джерело: Розраховано автором [1, 2, 6].

Розрахуємо прогноз рівня ризикозахищеності на 2014-2015 роки по торговельній мережі "Сільпо". Результати представлені в табл. 6:

Таблиця 6

Прогнозування інтегрального рівня ризикозахищеності торговельної мережі "Сільпо" на 2014-2015 рр.

Роки	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Рівень ризикозахищеності	0,592	0,585	0,632	0,613	0,408	-0,103

Джерело: Розраховано автором [1, 2, 6].

Трендові моделі прогнозування рівня ризикозахищеності ТМ "Рукавичка", ТМ "Вопак" і ТМ "Сільпо" на 2014 р. графічно представлені на рис. 2-4.

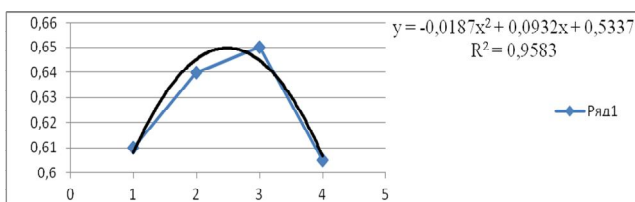

Рис. 2. Трендова модель прогнозування рівня ризикозахищеності ТМ "Рукавичка" на 2014 р. [1, 2, 7]

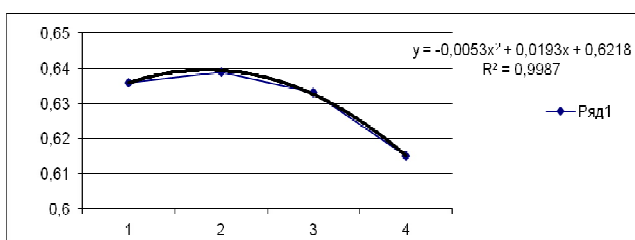

Рис. 3. Трендова модель прогнозування рівня ризикозахищеності ТМ "Вопак на 2014 р." [1, 2, 7]

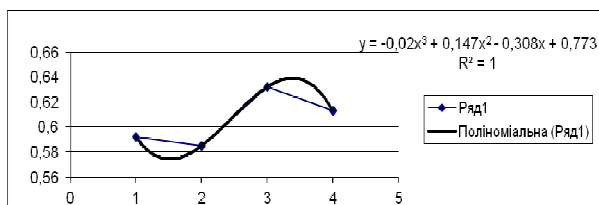

Рис. 4. Трендова модель прогнозування рівня ризикозахищеності ТМ "Сільпо" на 2014 р. [1, 2, 7]

Різкий спад інтегрального рівня ризикозахищеності у 2013-2015 роках, порівняно з попередніми 2010-2012 роками, та загальний вигляд трендових моделей дає підставу стверджувати, що в діяльності цих підприємств присутні елементи кризових явищ. Оскільки така тенденція спостерігається на всіх трьох торговельних мережах, ми можемо говорити про кризу в торговельній галузі і, можливо, в економіці загалом.

Висновки. Таким чином, побудована в межах проведеного дослідження модель залежності показників діяльності та комплексна інтегральна оцінка

фінансово-господарського стану трьох вищезазначених торговельних мереж дозволяє визначити інтегральний рівень ризикозахищеності на основі базових параметрів їх фінансового стану та сприяє попередженню виникнення кризових явищ у діяльності підприємств. Теоретичне значення результатів дослідження полягає в постановці проблеми визначення та прогнозування рівня ризикозахищеності, що дозволяє менеджерам приймати обґрунтовані управлінські рішення та виявляти ділянки, де виникли кризові явища. Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає в розробленні рекомендацій щодо технології формування системи управління ризикозахищеністю та створенні інструментарію її реалізації. Подальші розробки з цієї теми будуть скеровані на розширення врахування всіх можливих ситуацій ризику та вдосконалення технологічного процесу формування системи управління ризикозахищеністю.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артищук І. В. Алгоритм виявлення ризикових ситуацій в АІС управління торговельним підприємством / І. В. Артищук // Торгівля, комерція, підприємництво : зб.наук. праць. – Львів : ЛКА, 2011. – Вип. 12. – С. 57-63.
2. Артищук І. В. Управління ризикозахищеністю торговельного підприємства / І. В. Артищук // Науковий вісник : зб. наук. праць. – Львів : Національний лісотехнічний університет, 2011 – Вип. 21.5. – С. 153-159.
3. Артищук І. В. Формування системи управління ризикозахищеністю торговельного підприємства : автореф. дис. ... канд. екон. наук : 08.00.04 / І. В. Артищук. – Львів : Львівська комерційна академія, 2012. – 20 с.
4. Белей О. І. Ситуаційне моделювання ризикових рішень в управлінні / О. І. Белей // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – Тернопіль : ТАНГ, 2000. – Вип. 10. – С. 85-90.
5. Вітлінський В. В. Ризикологія в економіці та підприємстві : монографія / В. В. Вітлінський, Г. І. Великоіваненко. – К. : КНЕУ, 2004. – 245 с.
6. Власюк О. С. Особливості світової фінансової кризи та стратегічні напрями антикризового регулювання в Україні / Власюк О. С. // Стратегічна панорама. – 2009. – № 3. – С. 3-14.
7. Жаліло Я. А. Економічна криза в Україні: виміри, ризику, перспективи : матеріали засідання круглого столу / Я. А. Жаліло, О. С. Бабанін, Я. В. Белінська [та ін.]. – К. : НІСД, 2009. – 142 с.
8. Лук'янова В. В. Діагностика ризику діяльності підприємства : монографія. / В. В. Лук'янова. – Х. : Ковальський В. В., 2007. – 311 с.
9. Олифіров А. В. Управление собственным риском предприятия : монография / А. В. Олифи-ров, Д. А. Бабкин. – Донецк : Донецкий нац. унив. экономики и торговли им. М. Туган-Барановского, 2008. – 160 с.
10. Фролова Л. В. Эффективное управления финансовыми результатами торговельных підприємств : монографія / Л. В. Фролова, Л. В. Семерунь. – Донецьк : Ноулідж, 2011. – 146 с.